

UDC: 821.161. 2:82-3

ХУДОЖНІЙ ПРОСТІР ПОЕТИЧНОГО СВІТУ ОЛЬГИ ДЕРКАЧОВОЇ: ВІД САКРАЛЬНОГО ДО ПРОФАННОГО

Марта Хороб

Кандидатка філологічних наук, доцентка,
Івано-Франківськ (УКРАЇНА),
e-mail: khorob@ukr.net

РЕФЕРАТ

Мета статті: докладно проаналізувати поетичну збірку Ольги Деркачової «Вони знають щось більше за нас» як новий виток у творчості авторки, в якому впродовж останніх двох років (2023–2024) вона від малої і великої прози плавно перейшла на лірику. У статті проаналізовано чітке протиставлення двох художніх просторів – сакрального і профанного. До першого – відносимо насамперед багатозначний образ риби: від біблійного, символічного, міфологічного до уособлення творчого начала, а також майстерне використання сакральних образів, деталей, штрихів із Старого й Нового завіту, трансформуючи їх у сьогодишню складну добу. До другого – тему війни, а також той вододіл між природним, надзвичайно різноманітним і багатим та людським, небагатослівною атрибутикою воєнного часу. Вміння авторки талановито представити реалії жахів нинішньої бойні досліджено на основі використання нею народно-пісенної основи (пісня «Летіла зозуля та й стала кувати») у однойменній поезії. А майстерність володіння поетесою ритмікою й строфікою доведено аналізом поетичного твору «Повільно, повільно, по...вільно». **Дослідницька методика.** У дослідженні використано герменевтичний, конкретно-історичний, а також метод рецептивної естетики. **Практичне значення** статті у тому, що її результати можна використати при осмисленні поетичної творчості Ольги Деркачової, а також досліджуючи український поетичний процес перших десятиліть ХХІ віку.

Ключові слова: Ольга Деркачова, художній простір, сакральне, профанне.

THE ARTISTIC SPACE OF OLHA DERKACHOVA'S POETIC WORLD: FROM THE SACRED TO THE PROFANE

Marta Khorob

Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Associate Professor,
Ivano-Frankivsk (UKRAINE),
e-mail: khorob@ukr.net

ABSTRACT

The **aim** of the article is to thoroughly analyze the poetry collection of Olha Derkachova, «They Know Something More Than Us», as a new phase in the author's creative journey. Over the past two years (2023–2024), the author has smoothly transitioned from small and large prose to poetry. The article examines the clear contrast between two artistic spaces – the sacred and the profane. The first includes, above all, the multi-meaningful image of the fish, from biblical, symbolic, and mythological to the embodiment of creative principle, as well as the skillful use of sacred imagery, details, and strokes from the Old and New Testaments, transforming them for today's complex era. The second theme is the war, as well as the boundary between the natural, extraordinarily diverse and rich, and the human, with the sparse attributes of wartime. The author's ability to skillfully present the horrors of the current war is studied based on her use of folk-song foundations (the song «The Cuckoo Flew and Began to Coo») in the eponymous poem. The poetess's mastery of rhythm and stanza structure is demonstrated by an analysis of her poetic work «Slowly, Slowly, S...lowly». The **research methodology** involves hermeneutic, specific-historical, and reception aesthetics methods. The **practical significance** of the article is that its results can be used when reflecting on Olha Derkachova's poetic creativity, as well as when studying the Ukrainian poetic process of the first decades of the 21st century.

Key words: Olha Derkachova, artistic space, sacred, profane.

Ольга Деркачова – докторка філологічних наук, професорка, як письменниця znana насамперед як авторка малої прози (збірок оповідань «Синдром підсніжника» (2006), «За лондонським часом» (2008), «Повидло з яблук» (2014), «Гуртівня штучних квітів» (2014)», «Трикотажні метелики» (2015), «Пальто британської королеви» (2021), а також романів – «Крамниця щастя» (2013, 2016), «Коли прокинешся» (2015, 2018), «Дім Терези» (2018). В останні роки вихід трьох поетичних книг «Серце» (2023), «Сповідь на вервиці» (2024) та «Вони знають щось більше за нас» (2024) засвідчують новий художній і такий потужний виток у творчості авторки, що за силою таланту, відсутністю прохідних віршів, глибиною осмислення різних реалій буття та внутрішнього світу ліричної героїні так і хочеться визначити її насамперед як оригінальну поетесу.

Уже в символічно оформленій обкладинці із роботи художника Володимира Луканя «Сакральне» означене силове поле художнього осмислення авторки. Художниця слова майстерно використовує біблійні образи, штрихи, деталі із Старого та Нового завіту (Господь, Бог, Христос, Марія з дитям, Єва, Каїн і Авель, Вифлеєм, ангел, тиша різдвяних днів, псалми, ладану аромат, рай, Святий Петро, Змій...). Та не для того, щоб ще раз чи вкотре нагадати Біблію, а по-своєму переосмислює їх, вводячи у тільки їй притаманний поетичний простір, обов'язково трансформуючи у нашу складну добу:

Йдуть на свої Голгофи
Інших Марій сини. [3, с. 4]

Одразу ж звертаєш увагу на заголовок – «Вони знають щось більше за нас». Його неможливо розкодувати аж до сторінки 36-ї, де поезія «У води твоє дихання і кілька рим-дієслів» дає підказку. Авторка продовжує мотив сакрального, опираючись на багатозначний символ риби, який найперше використовували для уособлення Христа. Адже, за «Біблійним словником», «літери грецького слова ΙΚΗΤΥΣ є першими літерами слів Ιεσους Κριστος Θεου Υιος Soter, Ісус Христос Син Божий Спаситель» [5, с. 186] Врешті, знаємо з Євангелія, що риба, як і хліб, була головною їжею у християн, а Христос нагодував двома рибинами велику кількість людей, п'ять тисяч. Риба не випадково виступає вагомим символом християнства, бо ж перші християни, коли зазнавали гонінь, обрали для себе емблему риби, щоб упізнавати один одного [5, с.186] і рятуватись від зла. Адже вона постає і символом священної істоти водних глибин (золота риба), а також символом життя та духовної їжі.

Риби знають щось більше за нас,
Тому мовчать, завжди мовчать. [3, с. 36]

Базуючись на багатозначності символіки риби в різних міфологіях світу, її можна трактувати як вагому і особливу частину природи і Всесвіту. Звідси одне із розкодувань заголовка книги (а його кожен реципієнт може осмислювати по-своєму): природа знає щось більше за нас, а враховуючи глибинний сакральний смисл, – Бог / Господь / Христос знає щось більше за нас, людей.

Не можна не згадати ще одного символу риби, дуже важливого для кожного письменника, загалом митця стосовно психології творчості і присутнього в поезії Ольги Деркачової. Власне, оскільки глибини уособлюють підсвідоме, то риба може ототожнюватися із натхненням і творчістю [4, с. 108]. Слово як головний постулат творіння і сакрального не раз присутній у поетичному світі авторки: «Народиться Слово от-от серед втомлених нічю троянд», «Музика-слово у божому серці болить», «Рятує Слово, яке щораз втрачається / і віднаходиться», а ще «слово-молитва», «слово-метелик», «слово-камінчик зостанеться просто словом», «Залиш мені кілька віршів / Ненаписаними / Нехай собі будуть такими, / Якими їх створив Бог», що у собі містять конкретний глибинний зміст.

Осмислюючи поетичний простір збірки «Вони знають більше за нас», відчувається «на більш глибинному рівні», що риби «символізують людський і космічний світи, з'єднані з допомогою землі» [4, с. 73], а ближче до поетичних текстів – своєрідний вододіл між природним, надзвичайно різноманітним і багатющим та людським (перші проліски, голоси яблунь і вишень, полуничний і березовий сік, ожина, сад, біла шипшина, дикий і дивний цвіт, темна озерна вода, кактус з кактусеням, криги троянд колючки, краплини піску, абрикосовий сад, п'яний виноград, ранкові тумани, колос, райські птахи, роса, перший дощ, зірки, мушля, давній лід, дикий мед, хвости золотих рибин... і обов'язково небо / небеса і сонце, веселка, море), що в сув'язі з контекстом, магією слова творять такий світлий і неповторний світ, таку індивідуальну мистецьку образність («Липень жбурляє у фонтан / Надщерблену монету червня», «Туманом додолу стелиться щем, / Сонце сміється й виходить з води», «Ти мені сонця, а я тобі неба трохи» «Сонячну браму вечір зачинить, щоб не втекти ні мені, ні тобі», «Дивись на небо, – кажеш, – / Не дивись на пісок»).

Як і в останньому поетичному мовленні «небо» і «пісок» є опозиційними, так загалом у книзі «Вони знають щось більше за нас» відчутно чітке протиставлення сакрального і профанного. До останнього відносимо війну. Цей мотив не є центральним у збірці, але він нерідко присутній дотично чи глибше, причому не на рівні декларації (голої чи талановитої, такий віршів зараз дуже багато), а майстерно виписаної, без вип'ячування, без голослівної акцентації, з глибинним пропусканням крізь своє серце воєнних реалій (до речі, чоловік авторки – на війні). Тому в порівнянні з багатим природним вищезгаданим словниковим запасом воєнна лексика, як атрибутка війни, стримана, конкретна, та за нею реципієнт відчуває недомовлене (берці, море без снарядів і мін, бліндаж, молитва капелана, окопні свічки, дим війни, зруйновані хати, вирва на вирві...):

Хто нам розкаже, як вижити в чорні часи,
Коли мертвим позаздрять наші живі,
Коли в ріках червоно від крові, а не від іржі,
І нагострені криком вдовиним ножі
Розгулялись в степах, і не спить той
котру вже добу –

Вирва на вирві, не гояться рани в нерівнім бою. [3, с. 59]

Мотив війни нерідко переплітається з темою кохання, але вона дуже делікатно подана в контексті найрідніших людей і речей, що назавжди втрачені:

Не розплітай моїх кіс,
 у них тепло бабусиних рук
 І пам'ять про дім і двір, від яких кілька вирв,
 Над якими обшарпаний голодом крук
 Щось говорить про тих,
 хто знає щось інше про мир. [3, с. 62]

«Не розплітай моїх кіс, бо що вони? / Поки говоримо, про щось там мовчать, / Не руш їх, нехай собі мирно сплять / На твоїх грудях посеред цієї війни» [3, с. 63].

Поетеса доречно вводить ремінісценції із «Маленького принца» Сент-Екзюпері, із біблійної «Пісні пісень», «Дикого меду» Леоніда Первомайського у своє поетичне мислення. А ще згадується «весни розспіваної князь» Богдан-Ігор Антонич чи «Князь роси» Тараса Мельничука. Авторка вміє талановито використати скарби українського і світового фольклору, зокрема казкового і пісенного (скажімо, Попелюшка, Зміючка Оленка, Панна Дрімота, дракони, змії, немертва вода, жива трава, князівна, князь...) для увиразнення відтворюваного, для емоційного й інтелектуального наповнення. Зразком того, як авторка вміло використовує фольклорне багатство як основу для осмислення сьогоденних надважких реалій, є поезія «Летіла зозуля та й стала кувати»:

Летіла зозуля та й стала кувати
 Серед того міста, від якого згадка
 Лиш на давніх картах і кількох світлинах,
 Де княгиня в білім проводить сина,
 Де мала князівна проводить брата,
 Дивиться далеко, чи немає тата,
 Що пішов із військом ще три літа тому,
 Й заросли шляхи всі чорно і червоно. [3, с. 52]

Початок твору базується на фольклорно-міфологічній основі народної пісні, в якій начебто відсутній найбільш поширений символ зозулі як віщунки (скільки літ проживе чи житиме людина), провісниці весни, врешті, необачної матері [6, с. 98]. У пісні присутній відсвіт міфологічних легенд праукраїнців про «перетворення жінки в птаху» [7, с. 57], зокрема в зозулю, на чому наголошував й І. Денисюк у своїй праці «Національна специфіка українського фольклору» [2, с. 38]. Тож у пісенному творі – «Летіла зозуля / Та й стала кувати / Ой то не зозуля – / То рідная мати» [1]. Зозуля-жінка в цитованій поезії-пісні не має негативного тлумачення, як більш поширеного (зозуля підкидає своїх дітей, цурається їх). Оскільки символіка образу зозулі є різноплановою і навіть опозиційною і в українській і в світовій міфологіях, то в пісенному першотворі – «Ой то не зозуля-/То рідная мати,/ Вона прилетіла/ Дочку рятувати» [1].

У цьому пісенному варіанті (а їх є кілька), що найближчий до поезії Ольги Деркачової, зозуля-матір постає символом туги, горя, бо її єдина донька «в неволі». Та сучасна поетеса накладає на народно-пісенну основу своє художнє бачення нинішньої війни, у якій жорстокий ворог поставив собі за мету позбавити нас волі, рідного дому, знищити нашу землю, український етнос («Серед того міста, від якого згадка / Лиш на давніх картах і кількох світлинах...», « Дні з вогнем й димами, ночі горобині, / І не докричатись до

небес в руїнах, / І не дочекатись звісток голубиних / Посеред обрубків й скалок тополиних»). При цьому авторка використовує лексику давніх історичних часів (княгиня, князівна, князь, княжич...) для своєрідного піднесення лицарів-захисників і їх рідних у сучасній бойні з нелюдом; епітети, зокрема й постійні, що присутні у фольклорі («темна хмара», «сивий вітер», високі гори, кущі тернові, кролячі нори, «ночі горобині», вітри черлені, голубині звістки); чорно-червону колористику («Й заросли шляхи всі чорно і червоно»), а також ремінісценції з відомих казок («у труні з кришталю»), народних пісень («А як кінь принесе тіло твого брата...», «Божої китайки на княжі знамена...»). Рефрен «Летіла зозуля та й стала кувати» у поезії Ольги Деркачової на початку і при завершенні твору, своєрідне кільце, все ж конкретизує образ зозулі як віщунки смерті у фінальній строфі («Князю ж ти мій князю, де тебе шукати? / Там, де сивий вітер не верта додому, / На полях, де макам родиться червоно»). Всі вищезгадані елементи фольклорного дискурсу, а також пісенна ритміка, зчаста питальна інтонація, анафора словесна, повтор однакових слів у рядках на початку речень – Як, Де, Чи («Чи у вовчій ямі, чи в високих горах? Чи в кущах тернових, чи в кролячих норах?»), тобто усі використані засоби фольклорного стилю, створюють особливе проживання тексту через художнє зображення жахів війни шляхом майстерного переплетення фольклорно-міфологічного з реальним.

Як і в інших збірках авторки, так і в останній із опублікованих не обійшлося без філософського осмислення буття, особливо в образі пісочного чи звичайного годинника як нестримного бігу часу, як символу швидкоплинності людського життя: «...А потім знову перевертаєш пісочний годинник, / І вони знову течуть, немов уперше. / Немов усе спочатку. / Перевертаю його горизонтально, / Зупиняю хвилини, / Щоб був час на нас із тобою. / Береш мою долоню, цілуєш. / Час перевертається і знову тече»; «Ну, чому ж тоді не спинили мить / Й не лишилися серед вічності?»; «Я компас від тебе ховаю / Й спиняю годинників біг».

Авторка майстерно володіє відчуттям ритміки й строфіки, що може бути окремою темою дослідження. Звернемо увагу лише на одну поезію –

Повільно, повільно, по...вільно
По небу, немов по воді,
Прицільно, прицільно, при...цільно
Торкається сонце трави...[3, с. 18]

Ольга Деркачова вдало використала інверсований порялок слів (підмет «сонце» – не на початку думки, як мало б бути при звичайному, унормованому мовленні, а в кінці строфи задля поетичного ритму й рими). Реципієнт емоційно реагує на таку стилістичну фігуру, як повтор – цілого рядка двічі при перехресному римуванні першого і третього рядків (абаб). При цьому поетеса використовує анафору звукову (звук «п») і анафору лексичну, словесну («повільно», «прицільно») з її варіантом – умовчання, тобто своєрідною паузою, що в строфі, конкретному рядку і в слові позначається трьома крапками: «повіль...но», «приціль...но». Все це в мовленому контексті створює особливий сповільнений настрій руху природи, в якому сонце, небо, трава дають відчуття свіжості, весняного простору, переплітаючись з глибинними

почуваннями (її напівтихим «люблю»). Ці ж варіанти повтору поетеса використовує і в наступних строфах поезії, але кожного разу по-іншому: «Не віриш, не віриш, не... віриш...» чи «Потрохи, потрохи, по...трохи / Під пензлем німіють слова, / У платтячку в білі горохи / Танцює на збитки весна...», де вони доповнюються метафоричними зблисками, зокрема персоніфікацією, а також метонімією. Фінальна строфа акцентує на злютованості світу природи й людини, на красі весняних ландшафтів, а також на потребі людини інколи спостерігати природні краєвиди сповільнено, як при зйомці окремих кадрів, водночас прислухаючись до своїх відчуттів і почуттів:

І хочеться, й колеться, й хмільно,
І терпко, мов правда в вині...
По...вільний, по...вільна, повільно
Сплітались в веселку вогні... [3, с. 19]

Отже, базуючись на неперебутньому поетичному талантові, багатому знанні рідної мови, вмінню послуговуватись тільки їй притаманній образності, метафориці, а також володіючи ґрунтовними знаннями рідної та світової літератури, фольклору, культури загалом, авторка талановито наповнює свій художній простір мистецькими одкровеннями, йдучи від сакрального до профанного, від природнього до людського, від неба до землі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Летіла зозуля... URL: <https://nashe.com.ua/song/12577> (дата звернення 12.01.2025).
2. Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці : у 3 т., 4 кн. Т. 3. Львів, 2005. 403 с.
3. Деркачова О. Вони знають щось більше за нас : поезія. Брустури: Дискурсус, 2024. 80 с.
4. Гибсон К. Символы, знаки, эмблемы, мифы в материальной и духовной культуре / пер. А. Озерова. Москва: Эксмо. 2007. 160 с.
5. Святе Письмо в європейській культурі : біблійний словник / Ланглуа А.; Ле Муане А.; Спіс Ф.; Тібо М.; Требюшон Р.; Фуйу ; пер. з фр. З. Борисюк, Н. Лисюк. Київ : Дух і літера, 2004. 320 с.
6. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології. Вид. друге, доп. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. 183 с.
7. Потапенко О.І., Дмитренко М.К., Потапенко Г.І., Куйбіда В.В., Коцур В.П., Довбня Л.Е., Товкайло Т.І., Мільошин Ю.О., Кожуховська Л.П., Потапенко Я.О. Словник символів / за заг. ред. О.І. Потапенка та М.К. Дмитренка. Київ : Редакція часопису «Народознавство», 1997. 156 с.

REFERENCES

1. A cuckoo flew [Letila zozulia], available at <https://nashe.com.ua/song/12577> (in Ukrainian).
2. Denysiuk, I. (2005), *Literary and folkloristic works: in 3 vols., 4 books*. Vol. 3[*Literaturoznavchi ta folklorystychni pratsi: u 3 t., 4 kn. T. 3*], 403 p. (in Ukrainian).
3. Derkachova, O. (2024), *They know something more than us: poetry* [*Vony znaiut shchos bilshe za nas : poeziia*], Dyskursus, Brustury, 80 p. (in Ukrainian).
4. Gibson, K. (2007), *Symbols, signs, emblems, myths in material and spiritual culture* [*Simvoly, znaki, emblem, mify v materialnoj i duchovnoj kulture*, per. A. Ozerova], Eksmo, Moskva, 160 p. (in Russian).
5. Langlois, A. and others. (2004), *Holy Scripture in European culture: a biblical dictionary* [*Sviatye Pysmo v yevropeiskii kulturi: bibliiniy slovnyk*, per. z fr.], Duxh i litera, Kyiv, 320 p. (in Ukrainian).
6. Plachynda, S. (2007), *Dictionary of ancient Ukrainian mythology*, 2nd ed.б sup. [*Slovnyk davnoukrainskoi mifolohii*, vyd. 2-he, dop.], Misto NV, Ivano-Frankivsk, 183 p. (in Ukrainian).
7. Potapenko, O.I. and others. (1997), *Dictionary of symbols*, in general ed. O.I. Potapenko, O.I.

and Dmytrenko, M.K., [*Slovnyk symboliv*, za zah. red. O.I. Potapenka ta M.K. Dmytrenka], “Narodoznavstvo” editorial office, Kyiv, 156 p. (in Ukrainian).

